

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Сөвединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылда үндүлүштүнген
1963 ч. ИЮНЬ 4
вторник
№ 131 (5535).

Өртөө 2 көп,

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — АЖЫГЛАДГА КИРЕР ТУДУГЛАРЖЕ

«Тудушкуну чоруп турар тудулар хөй болган тудун-на, туду буюу материалдар болгаш дериншикни эвэшти алыр. Ажыктыг түтү болза, эгелез тудуларның санын хөй-биле мактанарында аяс, а объекттерин тудушкуну дүрген чорударында болур» — деп үлүштүр болгаш туду ажылдакчыларынын 1963 чылдың апрель айда Москвага болуп өртөн Бүтү-россия чөвүлө хурамында Никита Сергеевич Хрушев чугаалаан.

Капитал тудуга тускайлаан ашма-дөргөйлери эми арттыр хөй санын объекттерге быдаралдыккан, сөөдүдө көп оларын чыгызында чогуур хуусаазында ажылдагы кирип күш чөтпей баар шын эвес практика бистин республиканын туду-дүргендеринде амыгана чедир тургучулук болур. Оол кол чыдаганын болза, туду организмдеринин удуруучулары капитал салымшынарын шингездирерин планын кычкып чорудуу турган, мавыла күсөдирин харааш, чогул кол объекттерге күштү, техниканы, чепсек-хереселерин мөчүнээрин уттулар туруштан чайла-вын турарында.

Ак-Довуратка «Тыва даг-дугу» комбинат тудуунун бирги эгелези бо чылдың үшкү кварталында ажылдагы кирип планда көрдүгөн. Илдың болганга ол удуз тудууну удуз-тудуучулары штер Внуков, Кочиков олар эң дээр күштери болгаш техниканы, хамыктын мурнунда, даг-дугу арылгалар фабрикаларын болгаш ТЭЦ-тин тудуларына мөчүнээринче кичээлгей салыр журулур турганнар. Амгы үедө херек кырында байдалды ап көргө, Ак-Довуратка денге тургустунуп турдулар дыка хөй. Оларын чамдыктарын келер чылын-даа тургузуп эгелезе ажыр-бас болуп турар. Туду-монтаж ажылдарын ынчаар шын эвес планнап, тудуужуларын күш-ажыдын таарыштыр организастаан келгенин уржуундан ажылдагы кирип кол объекттерин көчүгү оожум тургустунуп, улактоктарын план-ныг онаалгалары күсөттинмейн турар.

Даг-дугу арылгалар фабрика болгаш ТЭЦ-тин тудуларына амгы үедө дыка удуз хемчөөлдү элтелте-монтаж ажылдарын чорудары негеттин турар. Илдың фабрикаларын технологотту нарны дерлелгелеринден аптен тургусса чогуур 1595 муң рубль өртөктү дерлелгер белең бар, а май айның дургуунда чүгө төс муң рубль өртөктү дерлелгерин аптен тургускан. Бо дээрде денди оожум темп-дүр. Фабрикаларын бирги эгелези айткан хуусаазында ажылдагы кирип төлөөдө, тудуужуларын мурнуна салынып турар

кол сорулга болза, амгы темпелерин каш-каш катан дүргөдери болур. Ол сорулга канчаар күсөттин турары? Мурнуку байдалдан дээрдерешкин амдымында чок. Тудуужулар боттарынын планын күсөдир дээр ажылдап, монтажниктерге ажылдаар фронт тургузуп бээринче мырыңга кичээлгей салбайн турарлар. Илңаарта монтажниктер аргажокту кырында дүшкөн-на үрмек ажылдар кылып, фабрикаларын кол өлгөтө-монтаж ажылдарын чорударында чардыгып турарлар. Бо дээрде «Тыва даг-дугу» туду эгелединин удузтудуучуларынын ажылдын таарыштыр шын организастап шыда-дайын турарынын херечин-дир. Фабрикаларын бирги эгелези ажыл-далга кириеринге чедир көчүгү эвэши үе арктан, туду эгелединин удузтудуучулары эң шитирлиги хемчегелерин ап чорудар үе келген.

«Тывакобальт» комбинат тудуунда байдал база удуз дүргөзүнүн болдуруп турар. Руда арылгалар фабрика тудуунун күсөттинген ажылда-рында үрей кылышыкынар дыка хөй. Илңагы руданы үрмөктөп, дөрбөдөр көрүстүп тудуунда аар дендиң нарны дерлелгер тургузар фундаменталерин төлөөдөлдөң хажымдышчынарыг кылат. Оларын буюу тээринге чокшумал турар, а ол көрүстү тудуу тургузарында үш миллион рубль чарыгдатынган. Бүгү-эвилел ужуз-дузалыг шалынчы тудууга шак ындыг удуз чөтөстөрүн болдурган шынгымыз-биле буюру шаап, тудууну удузтудуучулары штер Пересыкын. Кленов олардан партияжи бую-биле шынгымыз айттар херек. Ол-ла фабрика тудуунда амгы үедө чер казар ажылдарын хемчөө-ли улагаткан. Фундамент огарын казарда, кадыг чалым хаяларын ли-зель шимчедикчилик компрессорлар дууазы-биле өрүмчөл турар. Ааза дыка хөй кывар-чаар материалдар чарыгдатынып турар, а ТЭЦ-тин электроснабжения ааза ажылдавын турар. Чүгө дээрде удуз компрессор станциязын арктан чылын-на ажыл-далга кирир турган, чүгө удузтуду-чударын организастаачы эвес шүшпөн чорудуулан компрессор станциязы амдыга чедир ажылдагы кирибөө.

Чамдыкта завод 12 чыл дүргү-зүндө тургустунуп келер, а ону үндөрт чыл дүргүзүндө тургустун ап болур. Бир эвес ол-ла заводту хари-нын-даа беш, чеди чыл соңнап тур-гузуп эгелези, а тудууга херектин, тудуужулар шингөөдөп ап күш чөт-тигиптер буюу чүдүдери берип каар болза, ол ийи-ийи чартык катан дүрген доостор болгаш чуртка бай-лашканды ийи катан дүрген берип өгөтөй бээр ийик» — деп, Н. С. Хру-шев үлүштүр болгаш туду ажылдак-чыларынын Бүтү-россия чөвүлө ху-

рамына чугаалаан. Бо чижек бистин чамдык тудуужуларында дөрт ха-мааржып турар.

Кызылдын этг комбинаты он чыл дүргүзүндө тургустунуп келген. Ол дээрде комбинатты тургузарыга тус-кайлаан ашма-дөргөйлери он чыл дүргүзүндө кургунге бичи-даа дедир эгилдишкн чок үжүлөшпн чытканы-дир. Хожууашкынын кол чыдаганы — этг болбоазырадыры-нын технологотту дерлелгелерин за-волтарга өй-шаанда чыгып, четче-лел албаанында. Комбинатты бо чылдың июль айда ажылдагы кири-лер деп турар, ол хуусаанын соң-гаарлаш болбас, ынчанга арктан үеини хун бүртүп эң долу ажыл-далга тургаш, тудуужулар, монтаж-никтер ийи дапкыр күжөңишкн-нер-биле ажылдар журулгалар.

Доостунмаа, ажылдагы кирир хуусааны каш ула сонгарлаатын-ган объекттер чурттага тудуунда дыка хөй. «Кызыл туду» эгеледи арктан чыдын хоорайын чурттагы-ларды чангыс дерлелчин метр-даа чурттага шөлүн кылып бербөө.

Ажылдагы кириеринге белеткен каан алыс хөй бажынар суг дам-чыдылгаа чогундан амдыга чедир хуулетимейн турар. Кызылчылар-да чурттага шөлү чөтөстөстөп тур-рар үедө чурттага тудуунче шак ындыг оожум темпелерин чорудар чорук-биле моон сонгар өлгөжин болбас. Эгелединин удузтудуучулары штер Пестерковский, Трешенин олар аазаанын хуулетимейн боттуг ажыл херекке кирер өй келген.

Ажылдагы кириер тудуужуларын чогуур хуусаазында тургузуп доос-кан, хуулетимейн буюу аргалары бар. Хамык ужуз чүдө дээрде, тудуужуларын күш-ажыдын таарыш-тыр чөп организастаарында, техниканы эң бедик дүргүчүдүг ажыл-даларында, социалист чарышты, ылангыя коммунист күш-ажыдын бригадалары болгаш шалынчылары деп бедик ат дээр чарышты каа-бартып чорударында.

Мурнунда салдыган сорулгаларын боттадырар дээр канчаар ажыл-далга чогууру, республиканын буюу тудуужуларын, Бисейин кежидир көвүрүг тудуужуларынын ажылдын дүргүзүндө өрөңгө чогуур. Кө-вүрүг тудуужулары республиканын экономиказын хөгжүдериңе удуз ужуз-дузалыг тудууну эң кыска хуусаада, бо чылдың август 11-де Совет тудуужуларын хунунге күш-ажыды белек кылдыр ажылдагы кириер деп патриотчу хуулетелерин алгаш, сөөдүгө бижымы-биле ээ болуп турарлар. Республиканын суг тудуужулары шак ынчаар ажылдап тургаш, боттарынын чачтык болган байырлаанын хунунге күш-ажыл-чы чыда-чаа тиелелдерин жура-жыр журулгалар.

ТАРААЖЫ! Ам бугу култураларның ажаалгазын сагыш салыр үе келген

Часкы хову ажилдарының хун демделели

Бистин республика тараа култураларынын тарылгазын доозар чыгаан. Оол планы 99,8 хуу күсөттинген. Бо херекке Таңды, Каз-Хем болгаш Бий-Хем районнарын тараажылары улуз салымшыкы-ны киргенер. Республикада нитион-биле 289 муң гектар хире тараа културалары тарыттыган. Дыка хөй ажил-агылдар ботта-рынын аргаларын санап көргөш, планда ажыл тараа тарынын үргүзүлүш турар.

Кукурузаачылар бо хунерде улуз ажил-херектерин бүдүрүп турар. Элзон кыска хуусаа итинде 35 муң 600 гектар кукуруза тарыттыган. Таңдың бүдүрүлгө эргелединин чер ажилдакчы-лары социалист чарышка бирге чере чоруп турар. Чөв-Хемчик эргелединин кукурузаачылары олардан бичи-ле хөжүлөп турар. Кукуруза тарыыр талазы-биле Бий-Хем районда дөрбөдөктер тиелек-ти болган. Олар кыска хуусаа итинде 300 гектар кукурузаны та-рааннар. Ол култура эки ажилдап кылдыган, сугарттынган бол-гаш чөмичтинген хөртүнүгү черде тарыттыган.

Улуг-Хем районун «Найрал» совхозунд кукурузаачылары күш-ажыга бедик үлгөр-чижекте көргүзүп турар. Ында суралгы кукурузачы Олай Ыглаашпай болгаш Валентин Лобанов хунде 9 гектарын чаштырар нормалыг турган, 20 гектар чедир турар. Олар боттарынын улактоктарына тарылганы дооскан, өш-өрүгө база дуузалыг турар.

Часкы тарылда хөй санын эки чижектер бар-даа болза куку-руза тарылганы чамдык районнара оожум чоруп турарын база демделер аптар-дыр. Чижээ, өртдө 1100 гектардан чүгө 527 гектар тарыттылган. Тес-Хем, Барын-Хемтин болгаш өске-ла районнарын ажил-агыллары кукуруза тарыыр планын үскен. Ил-ңаарта партия комитеттеринин секретарьлары штер Кызыл-оол бол-гаш Бойду оон-биле өлгөжин, оруулуз кижилерге партиянын шыг-гын харымсалганын хуулетейн турар.

Бо чыдын картофель бүдүрерин болгаш белеткериңи дыка кө-вүдериңге Коммунист партия болгаш чазак көзөңин ажил-иш-чилерин кылтырган. Чамдык ажил-агылдарын ажил-ишчилер СЭКП ТК-нын болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Кыйты-рынга практиктиг ажил-херектерин-биле харымсал турарлар. Кат-тыккан агротехниктиг хемчегелерин сагыбашаан, эки ажилдап кыл-ган хөртүнөргө тарылганы кыска хуусаада чурткан.

Ажылды темпизи оожум дээр өштүр, Тес-Хем, Улуг-Хем болгаш Току районнарын партия комитеттеринин секретарьларын бистин эрктен хун демделелдерини шыггыны шүгүмчүлөп келген. Ил-ңаарта эржежок чүгүлө түндөлдөр кылдынмаанын фактылар көр-гүзүп турар. Тес-Хемчилер болгаш улуз хемчилер планын онаал-даны чүгө 80 ажыг хуу күсөткен. Өртүрүлө план, дугаар 40 гектар картофель тарыыр турган, чүгө 80 гектарын тарып оу-рткан. Ында бугу шөгө чөтүрүз үрези бар-даа болза картофель та-рылганын чорутпайн турар. Республикада нитион-биле 2,4 муң гектар шөгө картофель тарыттыган, ол болза планга улуз 79,4 хуу болур.

Картофель тарып олурурунун хуусаазы эрктенин Тываның чер ажилдакчыларыга база катан сагындыгып тур бис. Сорулга болза чөтпейн турар үрезиңи материалды дилеп тыптырар болгаш карто-фель тарырынын күрүнө планын ажил-агыл бүртүзү ылазыла күс-сөдир болур.

Илң-тулук хову ажилдарынын ийги эгелези ам келген. Сорулга болза чыдын тарыыр култураларын тарылгазы доостуру билек-ле оларын ажаалдазын болгаш сугталды чер болганга организастары болур. Бо херекке сугталгы системаларын чаа организаста-тынган эргеледериңи ажилдакчылары улуз салымшыкы кири-ер журулур. Илңаарта олар буюу организастаачылар болгашын демделер аптар-дыр. Каз-Хемчилер, бий-хемчилер тарылга шле-дерин аажок оожум сугартып турар. Ылңаарта өртүрүлө чангыс-даа гектар тарааны сугартыган. Республикада чалгар бүткен бол-

гаш тарымал сизгенер база чыдын тарыыр културалар шведерин-ден 9.000 гектар хире чер сугарттыган. Часкы тарылга кол-дуунда доозуган. Ажил-агылдарын удузтудуучулары, хөй-нитин чөк үнүштөр өштү, көвүдөриң-болдурбас чедир тарыттыган черле-риниң уштары ажаалдан кылдыр, ооргаларын катан тарып чыа-рын, бугу шөгөдөргө буюу көрүм-чүрүмү тургузары механиз-торлардан негөр журулур.

Бистин республиканын колхозтарынын болгаш совхозтарынын ажил-ишчилери чеди чылдың бешти чымында хову ажилын индүкүзүлүш бүдүрерин планын күсөдир күзөл-чүткүл-биле хайныкпашаан, кызылмай күш-ажымы-биле часкы тарылганы доозуп турар. Электин дүжүтү өстүрер болгаш тараа талазы-биле социалист хуулетелерин алдары-биле күсөдир дээр тарылга-ларын эки ажаары-биле улам шудуру ажылдар чорук бис бүгү-дөвөстүн негеттинип турар. Колхозтарын болгаш совхозтарын ажил-ишчилери ол улактока болгаш патриотизмин көртүрө дээр-инге шүптүлүс бүдүрер турар бис. Ол болза коммунизм дээр деми-селдин улуз херекке боттуг салымшык болур.

Планда ажыр

БАЯН-КОЛ. (Телефон-биле) Улам-дыккан болгаш кавыскалыг чыстың сөөлү айы — майның төңгөин-биле Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтун ховуларында часкы хову ажилдары доозуган. Баян-Колдун тараа шалдырны бо чазын 870 га кызыл-тас эзелей бээр кылдыр планда көргөн турда, механизаторлар болгаш тараажылар ону 1036 га чедир чаштырып, ажыр күсөткенин. Чинге-тараа бо чылын 530 га черге чаштыртып кылдыр планнаптынган турган, а ону колхозчулар база-ла ажыр күсөдип, 650 га черге чаштыр-ганынар.

Мал чөмү култураларын элпне чүгүлөзү — кукурузанын 375 га черге тарыыр планын 377 га кылдыр ажыр күсөдип алган. Оң тарылганы чорудар ажилга «Беларусь» трактор-биле кукурузачы-механизатор Сарыг-оол Сумбаа элчегде 8,5 ганын орунган 20 га чедирин, дөр-бөчкөн-улачкан арга-биле тарып олурурунун мурнакчымы болуп келген.

Ажил-агылды тараажылары өске култураларын тарылгазын база-ла чөмичинин чорутканын. Баян-Кол бригадасында бир элчегде 20 ганы чаштырар норманын 65 га чедир турган Андрей Полевкин, 6 га чер ажалар нормалыг турган, элчегде-ле 9,5 га чедирин турган Назы-ты Кара-оолдун, Кара-Булу бригадасында Дмитрий Салкатын болгаш Чечек-оол Чамзырыңнын агре-гаттары бо часкы хову ажилдарын чүткүлдө ажил-ижи хову ажилдарын чөмичинин доозарына улуз дуузын чедирген.

Чеди чылдың бешти чымын бедик дүжүдү дээр демиселге төлөп чыгып келген. Чаштыртык агрегаттарын аразыга калбарган чарыштын тилек-чын Билчелди Дугар-оол болуп турар. Ол, хун нормазын часкы хову ажилдарынын чоруп келгенин дүргүзүндө 60—65 га чедир ажыр күсөдип келген.

Сугартыкчы эвенонун мурнакчы-лары С. Болат-оол, Х. Ымай-оол болгаш Александр Ш. Хуулетпай, О. Биче-оол, повар Сошка оларын чүткүлдө ажил-ижи хову ажилдарын чөмичинин доозарына улуз дуузын чедирген.

„Совет Тыва“ колхозта

ЧУС СЕЗЕН ЦЕНТЕР. Төрзөн чуртка улаан-на хөй болгаш эки шы-нардыг дүктү белеткериңи дээр ажил-далың Каз-Хемнің колхозтарында ту-дуктөп эгелези. «Совет Тыва» колхоз 3980 ажыг хову болгаш 1020 хире өшкүзү шүптүзүн электри агрегаты, биле кыргып. Ол чорук ажилдын организастынын болгаш бүдүрүрү хандырбашаан, дүк ажаан алыш-кынынга чидиритиңи база чайдалар.

Колхозтун кыргылаңды белеткел эрктен чылдан дээр организаста-тынган. Топ пунктта 18 хамык эгр-егатты чогуур өйлүндө тургускан. Малчынарын ыраккы оларларын каамаарыштыр Чинге-Дага 16 хамы-кы агрегатты база немей организаста-тынган. Пунктуларын дерлелген багай эвес, мында мержегалыг каалдарын баш бурунгар божытканын.

Малчынар бо чылын күрүгө 180 центнерден эвээш эвес дуку саа-рын хуулетип. Ону чөмичинин күсөдип болурунун бугу аргалары бар. Кыргыла эгелези. Баштайгы хунериниң көртүзү өөрүшкүлү.

МАЛ ЧЕМИНГЕ. Нитиондун хы-лынга бижыг чөм кулварынын ма-намчалыг белеткен албайн турган, малды өстүрер, оон продуктулуун бедилер айтырыгы чөмичинин шитирлээрин берге. «Совет Тыва»

Ажылдалга кирип чадаан суггарылга бугалары

Улуг-Хем районун «Найрал» совхозунд Аймырыңды болгаш Те-реңине суггарылга бугаларын ажил-агыл чери үр чылдарда кыл-гелген болза-даа, ам-даа эки ажил-далтынмай турар.

Аймырың бугазын он чыл хире үедө кылган болгаш ам-даа эки ажил-далтынмай турар. Сугта балдырга чамдык черлерге мөңдөшкөп, өскөр чара шава бээр. Суг чара шава бээр, чара баадалааш, сугну өйлөй ба-дыр ужура таварык турар.

Тереңи бугазын беш чыл дүргү-зүндө кылган келген. Ам-даа ажил-далтынмай турар. Чамдык черлерин суг чара шаап үрөп турар болгаш цемент-тилен каан черлериниң адыанче суг киргеш, чиде бээр чүдү бар. Улуз буганын унунче суг балдырга чамдык черлерге халдин бээр болгаш буга-

нын ужуна бичи суг келер, хөйү черде шити кире бээр. Хал баары-биле эртингер 200 метр хире чери цементидеилей, маза ыш-биле ка-жаалааш, сугу өрттирген. Ол маза-ларын аразында суг төктүп турар.

Суг ажил-агыл чөмичин Бүдү-Теректе салбырын техниктиг күжү каныгыл дээр көргө, аажок шы-рак болуп турар.

Бо техникти күштөр четче ажил-далтынмай турар. Колдуунда тра-кторлар буга уунда анаа тургулар. Мурнунда чылдарда ховуларын ажил-ишчилери суггарылга буга-ларын дугайында өөрүчүг чугаа-лаш турганын.

Суг ажил-агыл чери бо бугалары долу күжү-биле ажылдагы кириерин хемчөөн алза чогуур.

О. ЛАМА.

Фидель Кастро Русту болгаш Н. С. Хрущевту өөрүшкүлүг упкааны

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Социалист революциянын чангыс аай партия-зын Национал удузтуулазынын бирги секретары, Куба Республика-нын премьер-министри Фидель Кастро Рустун болгаш СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущевту ааза чөдө бээриниң дугайында өөрүшкүлүг амыгана эргеледи-ле.

Чашыныныг турган-даа бол, Фи-дель Кастро Руска болгаш Н. С. Хру-щевка байр чедир болган, муң-муң кижилер ашкар үнүгөп келген. Чашыны улам күштелип турган. Эр-гим аалчыларын олурулаан машин-назын кырын чашкындан дугулар ужуз таваржып турган.

Чыкаалаган машиналар хоорайн-ды куудумчулары кирпикен. Мааза ба-за-ла — орукту дугулар, бажынар-ны бажынарында, чаа тудуужу-лар чөмичинде муң-муң тиликчи-лер чыгарган. Ол хун республиканын найыссылыгына чекетик чачыл бол-ган байрлашып турган. Ол чоруктуг Фидель Кастро Рустун болгаш Никита Сергеевич Хрущевтуң келгени-биле дугу бергени ханы байрлаачык болган. Сактырга, грузин черде аажок байдал бүгү-ле чекеткери чон эргим аалчыларга тусул турганмыз.

Машиналар куудумчулар турупкан чоңунд аразы-биле эрткелден, Кызыл постерде бижилгезин: «Моорал кө-рүңер!», «Сөзүң чаа-чаа чөмичини-нери күзөп тур бис, Куба!», «Куба-нын национал маалдары делгезин!» Совет Эвилелиң болгаш Куба Республиканын аразында найырала-нып кайы хире чүрөктиң ханымыдан болгаш бугу сөткөлдө болуп турарын Фидель Кастро Русту болгаш Никита Сергеевич Хрущевту ол байырла-дыны-биле уткуп алганы база катан көргүскен.

улуска чалымшыг байр чедириниң кынын сестери-дир. Автонашилар Тбилиске угландыр шериг-грузин оруктап, ол чараш черлер-биле чоруп-кан.

Чашыныныг турган-даа бол, Фи-дель Кастро Руска болгаш Н. С. Хру-щевка байр чедир болган, муң-муң кижилер ашкар үнүгөп келген. Чашыны улам күштелип турган. Эр-гим аалчыларын олурулаан машин-назын кырын чашкындан дугулар ужуз таваржып турган.

Чыкаалаган машиналар хоорайн-ды куудумчулары кирпикен. Мааза ба-за-ла — орукту дугулар, бажынар-ны бажынарында, чаа тудуужу-лар чөмичинде муң-муң тиликчи-лер чыгарган. Ол хун республиканын найыссылыгына чекетик чачыл бол-ган байрлашып турган. Ол чоруктуг Фидель Кастро Рустун болгаш Никита Сергеевич Хрущевтуң келгени-биле дугу бергени ханы байрлаачык болган. Сактырга, грузин черде аажок байдал бүгү-ле чекеткери чон эргим аалчыларга тусул турганмыз.

Машиналар куудумчулар турупкан чоңунд аразы-биле эрткелден, Кызыл постерде бижилгезин: «Моорал кө-рүңер!», «Сөзүң чаа-чаа чөмичини-нери күзөп тур бис, Куба!», «Куба-нын национал маалдары делгезин!» Совет Эвилелиң болгаш Куба Республиканын аразында найырала-нып кайы хире чүрөктиң ханымыдан болгаш бугу сөткөлдө болуп турарын Фидель Кастро Русту болгаш Никита Сергеевич Хрущевту ол байырла-дыны-биле уткуп алганы база катан көргүскен.

тиң эң-не ханымыдан хуулап ап турар. Эргим аалчыларын чон сөткн-лиң чымын-биле, чүрөкчүн ханмы-зында, кайгамчык миакшыл-биле ут-куп турар. Эштер Н. С. Хрущев бол-гаш Фидель Кастро Рус-биле Грузиянын ажил-ишчилериниң ужура-жымшыкына совет болгаш куба улаустарын ажи-дуңна найырала-ның сөткн ханымыныкыг көртү-зү болу берип турар.

СЭКП ТК-ның Президиум кеңигү-нүгө камдаат, Грузиянын КП ТК-ны Бирги секретары В. П. Мжаванадзе болгаш Министрлер Чөвүлели-нин Даргазы Г. Д. Джавахишвили оларга уластырып алгаш, эштер Н. С. Хрущев-биле Фидель Кастро болгаш куба өске-лаа өңдүрү майын 2-де эрктен Тбилис-биле ташыккан. Олар кол куудумчулаш, хоорайн-ды чаа чурттага районнарын — Вакеге болгаш Сабурталога барганынар.

Грузиянын найыссылыгы — чаа тудуужулар-биле долдуган. Ындыг тудуужу чыл бүртүлөс көвөдөп турар. 1962 чылда чүгө күрүме организастаачылары 300 муң ажыг дөрбөкчн метр чурттага шөлүн туткан.

Грузиянын национал уран чү-дүлүң аялгалары сиңиккен амгы үе-дин чаа тудуужу-балгатары меңээ кон-чут таарышты деп Фидель Кастро демделген. Республиканың найыссы-лыг улам чараш болгаш ханмы-шыкыг болдуруп турар каас-чараш чөкөк-маштарже хунду-лур аалчы кичээлгенин салма чо-руан. Совет эрге-чагырганың чыда-рында Тбилис болза делгөйдө эң-не чараш хоорайларын бирөөн бо-луп берген, мында чурттагы кижн бүртүлүг 9,7 дөрбөкчн метр чөкөк-ши аймаа онаажып турар, ол дээр-ге Парижаазында үш катан, Кол-пенгаалазында сес катан хөй-дүр.

Куудумчулар болгаш дштангыла-нын хөй-хөй партиялык бирөөн мында туруп турар, хоорайның эң бедик черлериниң бирөөн — Мташтин-де дагичи кырында Фидель Кастро

Рус болгаш Н. С. Хрущев Тбилис-нин чараш хөвирин көргөнер.

— Грузия черге чедип кээп, си-лерниң улауларынын ажилы-биле танжар аргады болуп, республика-нын солуу черлерин көрүп турары-мыз дугайында аас-кеңиштүг болуп тур бис — деп, В. П. Мжаванадзе Фидель Кастро Рус чугаалаан.

Оон соонда аалчылар Шериг-рузин орунуң унчө чорупкан. Фидель Кастро бедик вольтууз электри дамчыдылганың адыгаштарыңче көрүп айткылаан. Электри күжү ам эң-не ырак дагаларың суурларында бөзүн бар дээрзин Грузия ССР-нің Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Г. Д. Джавахишвили ааза чугаа-лааш, Шериг-рузин оруктуң унун дугулар агып чыгар дажыг суглар-да районнар болгаш колхозтар ара-зының он-он ГЭС-терин туткан, оон күжү-биле дээрбелерин, ыш д

СЭКП ТК-нын
Пленумунга
уткуштур

Политөөредилгениң
түңнели

Партия чырымышкынын 1962—63 өөредилге чыгышыда Улут-Хем районда «Найрал» совхозко 8 бөлүмгө ажылдап турган. Ол бөлүмгөргө шунтуу 151 кижи, оон ичинде 103 коммунистер хаара туттунган. Коммунист кижизидилгенин болгаш марксисм-ленинчи теориянын айтырылгын семинар аргазы-биле, а даштыкы болгаш иштики политикалык айтырылгын бот-өөредилге-биле 53 коммунистер өөренип эрткен. Марксисм-ленинчи теориянын бот-өөредилге-биле өөренип турганына консультанттарын быжылап, оларга 24 лекцияларын, консултанттарын, илеткелдерин номузурун организастаан.

Фермалары механизастарынын айтырымын түргүсканнар. Ол ишкеш лога, картофель аймаанын бот-үнелин улут болуп турары хол-биле кызыл ажылдарын хөй-биле ажылдап турарында. Ынчанга оң эди алар дөш чогуу хемчегелери ап турар. Бо фактылар политөөредилгенин утка-шынар болгаш амыдырал-биле харылаазы өрткөн чылдан алээн бедөөнин көргүзүп турар. Бодунун политиктиг болгаш нийти билини бүгү-ле аргалар-биле бедилди, онаашкан ажылына, хөй-ниитинин хөраанге кызымаа көргүзүп турар мурнаачи кижилерин бедилди диннакчаларында хөйү көргүзүп болур. Хөйжү Т. Араптан, молдуру кадарчыма С. Чанчы-Хуу, инек кадарчыма Сунай, Кара-Талда клуб өргөлөкчиси Чантин, бригадир Маалыр-оол болгаш өскелер-даа ындагыларга хамаржыр.

Инек кадарчыма өш Саваа өөлүгү ийи чылда бөлүмгөргө өөренип, бодунун билини бедилтишпаан, дүктү класстап ылгаарына өөренип алган. Ол ам совхозта эки малчын болуп, ийи чыл ажылдап турар. Эш Оңур-оолдун удурун турган ферма совхоз фермаларынын мурнакчыма болуп, май 1-ге чейин алган хүлээлгени ажып күтөтпешпаан, бир саар инек оонаштар ортумаа-биле 413 кг сүттү саап алган. Ам ол ферма коммунисттиг күш-ажылдык ферма деп ат дөш демисекип турар.

Бо чөптөстери келир өөредилге чыгышы бодуруба, эки үлгөр-чижектери улам калбартып быжылаар дөш, база коммунистерин акаш кезигүн өвөс активтерини өш турарын барымдаалап тургаш, 1963—64 өөредилге чыгышыда совхозко партия чырымышкынын организастар темчегелер алдынып турар. Келир өөредилге чыгышыда экономикалык аге бөлүмгөргө, тодагы экономикалык бөлүмгөргө болгаш коммунист кижизидилгенин школарын тургузуу деп партокм көрүп турар. Марксисм-ленинчи теориянын боттары өөренилгери ийи семинарны организастаар. Ынчанга болгаш бөлүмгөргө болгаш семинарлар шунтуу 253 кижи, оон ичинде 173 коммунистер хаара туттунган турарын партия чырымышкынын баштайгы четдөөлөшкени көргүскөн. Ол бөлүмгөргө болгаш бот-өөредилгелерини удуруу-биле өш ышмаак билгилги, дуржулагы, органиаакчы аргалары 20 пропагандалары болгаш консултанттарын партокм шилип алган.

Партия чырымышкынында өөредилге доозулганы-биле өөредилтир, совхозтун ажыл-ишчилерини ортузунга идеологиялык ажылды күштөлдүрүп, лекцияларын, илеткелдерин, бекседилары түзүлгө чок организастап тургаш, 1963 ажыл-агый чыгышыда совхозтун ажыл-ишчилеринин мурнуна салдырган сорулгаларын чедишкенин шиптирлөөрин халдырары база чаа өөредилге чыгышы болур-чогууру-биле бедилкенири совхозта партия организастарын, бүгү коммунистерин, пропагандистерин болгаш агитаторларын чыгуула сорулгама болуп турар. Бо сорулганы чедишкенин шиптирлөөрин дөш улам эки ажылдары—СЭКП ТК-нын ам болуп Пленумунга партия организастарын салышыгыны болур ужурул.

Пропандистер Сарылар (Кара-Талда), Даваа (Булуң-Теректе), Кызыл-оол (Чаа-Хол школарында) олардын удурун экономикалык аге бөлүмү, политшкола, агар политика бөлүмү, Чаа-Хол школарында коммунист кижизидилге айтырылгын өөренип семинар программанын бүрүн күтөтпешпаан, өөредилгени амыдырал-биле холбаштырып, органиаак талаа-биле белик дөшө өрткөн. Ол бөлүмгөргө өөренип турарларынын хөй веини совхоз бугурулузине эки ажылдап, чон ортузунга масса-политиктиг ажылы чорударыга илеткелди кириш келгенер.

Бөлүмгөргө кичээлдерин организастыг болгаш шынардык болуру, оңу амыдырал-биле холбаштырып, диннакчаларын бот-идеялык келдери пропагандист кадарларын ажылдан, дуржулазында, билинде улут-биле хамаржыр дээр-ин чүтөткөргөскөн.

Пропандистер өш Сарыларын бөлүмгө 20 диннакчалар турган. Оларын хөй келин эки агитаторлар азы бугурулузине мурнакчалары болуп турары таварыла өвөс. Ол бөлүмгөргө диннакчыма башкы М. Хувак бирги, ийги удурунда бодунун класкына өөредилге шынары 100 хуу болурун чедиш алган. Ол бөлүмгөргө диннакчыма Сертин Авай-оол трактористер бригадир чедиш депшип, ажылга кызымак чогуу көргүзүп турар.

Политбөлүмгөргө диннакчалары совхозтун ажыл-амыдыралы-биле холбашкан чыгуула айтырылгын кичээлдерге чугаалажып, ажылчылар, профивил, партия хуралдарына тургузуу турар. Чижээ, совхозта сүттүн бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Бот-үнелин зар болуп турары мал ажылына механизастарын багай ажылдап турарында дээрин барымдаалаш, өштер Тасоол, Хайдын, Оңур-оол, Хуурак, Монгул, Суузуу болгаш өскелер-даа

Көдээ тудугжуларда

Малчыннарнын амыдыралынын култуураын бедилер талаа-биле тургузтуган сорулгалына херек кырышта боттандыр дөш ажыла Тес-Хем районун колхозтарында улам калбарып турар. Чаагайында туттунган бажынар чокка чурталганын култуураын бедилер бодунмас дээрн билдингир. Ынчаарга бо районда 663 малчын өөредилгени 553 өргө өлдерде чурттавышааннар. Ол өөредилгени чоккю ийи-чүш чылдарда чурталга бажынар-биле халдырарынын перспективтиг ийи-чүш кылдырган.

Чогуураа көдээ ажыл-агый артелинин баштаар берн СЭКП обкомунун V пленумунга болгаш шугумчулардан чогуу түңнели кылган болгаш малчыннар дугайында сатыш салышыкынын күштөлдүр берген. Көдээ тудуг ийи-чүш белектер планын күтөткен, 1500 кубометри тудуг шөлүндө чедирилген, Тудугтун сөс эвеноларын ажылдап турар. Кыска хуусаа иштинде чурталганын 5 бажынын туткан. Шолук-Аксы деп черде эш Шактарга баштаган эвено чылдын бирги кварталында эске эвенолардан дээр ажылдап, инек тарып бооадыр пунктуну, кызыл булууну, чурталганын бир бажынын, бызаа кажаа-ны туткан. Колхозтун баштаар чери болгаш партия организастары тудугтун эвенолар аразына социалисттиг чарышты организастаан.

Ол-ла көдөстүн эш Бедилер бригадаларын хөйү бригадаларын кезигүнери боттары 350 түдүктү белек-көш. Бригадаларын төүндө тудугжулар эвенору чурталганын ийи бажынын, чунар бажынын болгаш

Чогуураа көдээ ажыл-агый артелинин баштаар чери колхозтун үш сүт-бараан фермаларынын бугу ажылдакчыларынын, хөй болгаш инек кадарчыларынын чөвүлө хуралды чылдырган. Чеди чылдын бенин чыгышыда эвт, сүт болгаш дук бугу-дурер, оларын күрүнеге садар талаа-биле социалисттиг хүлээлгелерин күтөткөргөргө дугайында шынык чугаалажышкыны анаа болган.

Көдээ даргазы эш Кошкар-оол болгаш хуралга чүе чугаалаан өскө-даа өштер социалисттиг хүлээлгелерин күтөткөргөргө чөвүлө турарында улут чөптөстери айткан.

Көдээ бо чылын 275 тонна эвти, 340 тонна сүттү болгаш 24 тонна дүктү күрүнеге садар ужурул. Ынчаарга амгы үедө чүгө 36 тонна эвти, 8,7 тонна сүттү күрүнеге сатканын хурал чөптөс деп санаан.

Малдын баш шаны өөстөрүнерин оонадалары база-ла күтөткөргөргө турар. Бо чылын турда чогуу эвөр

Чогуураа көдээ ажыл-агый артелинин баштаар чери колхозтун үш сүт-бараан фермаларынын бугу ажылдакчыларынын, хөй болгаш инек кадарчыларынын чөвүлө хуралды чылдырган. Чеди чылдын бенин чыгышыда эвт, сүт болгаш дук бугу-дурер, оларын күрүнеге садар талаа-биле социалисттиг хүлээлгелерин күтөткөргөргө дугайында шынык чугаалажышкыны анаа болган.

Көдээ даргазы эш Кошкар-оол болгаш хуралга чүе чугаалаан өскө-даа өштер социалисттиг хүлээлгелерин күтөткөргөргө чөвүлө турарында улут чөптөстери айткан.

Көдээ бо чылын 275 тонна эвти, 340 тонна сүттү болгаш 24 тонна дүктү күрүнеге садар ужурул. Ынчаарга амгы үедө чүгө 36 тонна эвти, 8,7 тонна сүттү күрүнеге сатканын хурал чөптөс деп санаан.

Малдын баш шаны өөстөрүнерин оонадалары база-ла күтөткөргөргө турар. Бо чылын турда чогуу эвөр

Чогуураа көдээ ажыл-агый артелинин баштаар чери колхозтун үш сүт-бараан фермаларынын бугу ажылдакчыларынын, хөй болгаш инек кадарчыларынын чөвүлө хуралды чылдырган. Чеди чылдын бенин чыгышыда эвт, сүт болгаш дук бугу-дурер, оларын күрүнеге садар талаа-биле социалисттиг хүлээлгелерин күтөткөргөргө дугайында шынык чугаалажышкыны анаа болган.

Коммунистерниң мурнакчы ролю

Бий-Хем районун «Кызыл тараачын» колхозунун Ээрбек салбырынын коммунистери ажыл-агый, култуура тургузуушкунуну талаа-биле салбырын мурнуна салдырган сорулгаларын амыдыралга боттандыруунга мурнакчы ролюн көргүзүп турарлар. Салбырда партия организастарында бактаан турар коммунистериниң саны 16 чеди турар. Оларын хөй нурууу мал болгаш чер ажылдама ажылдап турарлар.

Салбырда ажылдап турар бот-орунга-чарылагы хөйү бригадаларын бирээни коммунист эш Хо-валык Биче-оол башкарып турар. Бригадаларын төвүн тургузуу дөш, оон кызымаккай ажылдап келгени түңнелинде Ээрбекте Хөндөй-Аксина чурталганын 3 бажынын, бир чунар бажынын, хөй төрүлдү алдыр ийи чылга кажааны туткан болгаш чурталга бажынарын чырымын турар электорстанынын ажылаада кирген. Бригадаларын кезигүнери бо чылын малдын чаш төвүн камгаалап аларына база багай өвөс көргүзүлгө болушпаан. Тө-рөз чүс баш хойга оонаштар брига-да нийти-биле 90 хураган алган. Оон иштинде анык хөйү коммунист Оюн Содей-оол төрөн 411 хой-дан 420 хураганын ап, чидир чокка лоруктуруп турар. Эш Содей-оол өрткөн чылын бир хойга оонаштыр

3,2 кг дүк алган болза, бо чылын 3,5 кг дүк алдыр хүлээнген. Сүт-бараан фермазында дуржулагы сааны Елена Серет-оол өрткөн чылын бир инекке оонаштыр 1800 литр сүт саар деп алган хүлээлгенин 1900 литр амыдыр күтөткөн, республиканын мурнакчы салышкыларынын одуруунга кирген. Эш Серет-оол бо чылын мурнакчыларын одуруундан база үмөйи турар.

Салбырын хөйү чурттакчыма, тудуг бригадаларын дуржулагы тудугтуну коммунист эш Б. Топчут өрткөн чылын хөйү бригада төвү-неге тудуг кылар эвенонун ажылын эки удурун, салдырган сорулгалы чедишкенин күтөткен. Ам үелде эш Топчут суураа үш ала ишти муртаар бажык тудуг турар тудугжуну эвенонуну база эки удурутушаан, ажыл нормазын үргүлүп ажып күтөткөн, өскөлерге бодунун мурнакчы үлгө-рин көргүзүп турар.

Бистин партия организастары совхозтун бугурулузине коммунистерин мурнакчы ролюн улам бедилер дөш боттут хемчегелери ап тургаш, салбырын мурнуна салдырган сорулгаларын чедишкенин күтөткөн чедиш алган.

Бистин партия организастары совхозтун бугурулузине коммунистерин мурнакчы ролюн улам бедилер дөш боттут хемчегелери ап тургаш, салбырын мурнуна салдырган сорулгаларын чедишкенин күтөткөн чедиш алган.

Соңгучуларнын чагыгларынын кууселдези

Соңгучуларнын чагыглары болза, ажылчы чоннарын идеялыкниң бедөөни. Төрөн чуртуну күчү-шыдалы оон-даа быжылаар дөш, ажыл-агыйнын аязы-буру адырларына оларын шалычын ажылдар күлөлдүн херечилеп турар. Совет соңгучу-лугу бодунун депутаттары чагыгларын бериппаан, оон хундулуг болгаш ларысалгалыг хүлээлгени оон чагыг-лар чок күтөдериин база неген турар. Чонун күзели болгаш негелде илеткелдерин оон чагыгларга тодагар илеткелдерин. Ынчанга соңгучуларнын чагыглары депутаттары күтөткөн комитеттеринин кылза чогууру амжылаанын көл өвө болур болгаш ош херек кырында боттандыры дөш бугу хемчегелери ап чорудары өргөжөк чыгуула.

1961 чылда чөп-чөп Советтеринге болуп өрткөн сонугада үеинде Тожунун амжылы чоннары боттарынын депутаттарына чугула чагыгларын берилген болгаш ол чагыгларын хөй нурууу амыдыралга боттандыган. Төра-Сени кезилдир көвүрүгүн чарын сөтөөн, район төвүндө электростанциянын болгаш уруулар салдым туудун дөшкөш, оларын ажылдагып киргенин, парикмахер-сканын организастап тургусканын соңгучуларнын чагыгларынын дүргө күтөткенин келгенин көргүзүп турар. Ынчалаа-да Төра-Хем сүтүр чаа чунар бажынын тур болгаш ба-заар шөлүн дерин кылар, Хам-Сыра темге паром тургузуу, салык мастер-

скаам организастаар дөш ишкеш, өскө-даа чагыглар күтөткөргөргө артыкан. Бо чылдын марта болуп өрткөн РСФСР-ниң Дээди Советинде болгаш чөп-чөп Советтеринге сонугада үеинде районун соңгучулар боттарынын чаа сонгаан депутаттарына мурнуна күтөткөн чагыгларынын кырында район төвүндө фотогра-фия тургузуу, кыл эменге коруучу-лугу туудун немей кылар, суруун чурттакчы чонуну хуула инектерин калтка кирир дөш, оон-даа өскө чагыглары бергенер. Ол чагыгларын район Советинде бирги сессиязында чугаалажып көргөн болгаш боттандыры хемчегелерин байдан. Ам чагыглар чоорту күтөткенин өгөлдөш. Чижээ, район амнедгенин база чунар бажынын тудугтары кылдынын турар. Улаваа Хам-Сыра хемге паром база турунтар, фотография организаста-таттынын, район иштинге пассажир-лер өвөртүр автобусту ам сүг оруу-биле өккөр.

Улээн хөй ажылдар кылдына-даа, соңгучуларнын чагыгларынын ийи ам-да күтөткөргөргө турарын демгелесе болур. Район төвүндө ба-заар шөлүн болгаш салык мастер-каалын тургузуу, суруун ийи нийти кадатка кирир дөш ишкеш шад-да-ла берген чагыглар чыл-чылды-биле күтөткөргөргө турар.

Инектин нийти кадатка кирири кол айтырылгын бирээш. Чүгө дээр, эш отытаар мал чагымы үедө алаан-организация чөптөстери болгаш

Мөөн мурнуна ийи агы турган Азас болгаш Төра-Хем көдээ Совет-терин РСФСР-ниң Дээди Советинин Президиумунун Чаралын багуулар чакыс Төра-Хем көдээ Совет кылар каттыштырганнан депутаттарынын саны база мурнукуундан көвү-дөн. Ол көдээ Советтин бирги орга-низастыг сессиязы март 8-те болуп өрткөн. Анаа соңгучуларнын депу-таттары берген чагыгларынын күч-сөздө дугайында чугаалажышпаан, күтөткөргөргө чагыгларынын мөөн сонгар херек кырына боттандырынын хемчегелери ап чоруда-рын чугаалажыр турда-да, чагыг-лар ам-даа тодараттырмаан дөш, ол айтырыгын чугаалажырын сонгаар-болган. Оон бөр сессияга-да болуша, соңгучуларнын чагыглары-даа ут-дундуган. Ынчанга район Советинин күтөткөргөргө соңгучуларнын күтөткөргөргө чагыгларын амыды-ралга боттандыр дөш, боттут хем-чегелери ап чорудары негетиниң турар.

Хөй-ниитиниң контролю-биле

Бугу чуртта ишкеш, бистин рес-публикада бугурулузине мурнакчы-ларын күтөткөргөргө өзүп, коммунист күш-ажыл дөш бугу улусун шипчээшкенин улам-на калбарып турар. Ынчаарга ийи-чүш болгаш амы-дунча; чагыгы—шунтуу дөш, шунтуу—чагымы дөш деп кижиниң чаа чаңчыл принциптерин коммунист балыткан турар. Нийти-нин байлаан камгаалаар болгаш кө-вүдөдир дугайында сатыш салыш-кын, нийтиге ажыктыг күш-ажылды ак-сеткилдиг көөр чорук, эш-хуу-зуунун бот-боттарына дуураалыкка чикеттиг эки мөзү шынар болгаш чаңчыл амычал чоннарын орту-зунда улам-на синнип турар.

Оор болгаш хулдаган херектер дөш кам шиптирлөө чораян А. И. Зайцев болгаш И. Ч. Талай-нов мурнуна үлгүлөрдөрдөн кан-дыг-даа түңнели кылбай, аргал-лаар, чогуш-содаа кылдып, дуржот-канып тургаш, база катан шиптирлө-гөнөр. Ийи-чүш кижилер-биле бис чө-рөдө өткөжүп болур бис? Калчап-да өткөжүп болбас. Оларын шилер болгаш нийтиледен анылаар хе-рек.

Чижээ, хээли алыр, меге сан-ме-дэ чогадыр өөрүттарынын факты-лары чаңдык чөртөре база бар. Манаа кымыл чикетти көргүзүп-турар. М. И. Сурунов «Тына тудуг» трезиниң тудуг үчүстөгүнүн началь-нигинге, Э. Е. Иваныч анаа бри-гадирге ажылдап турганнар. «Олар боттары аразында харылажышпа-ган, күрүне хөргөнгө оорлап, ажылчынаардан хээли ап, меге на-рядтар кылып, оон-биле ашка ап турганнар. Олар боттарынын хүлээ-лгенин ак-сеткилдиг күтөткөргө, кү-рүнеге эвөөлүктүктү когаралды ке-диргенер. Ынчанга Кызыл хөй-чүлүн улусу суу Суруновти 8 чылда, Иванычти 2 чылда эргэ-эни казын шиптени чөртө чөптүт.

Өскөлөрүн күтөдү-биле чурттак-саар мангысталак кижилер респу-бликада база бар. Олар дээрге ко-дуунда-ла арагазын, ажыл кыл-ба-стар болуп турар. И. И. Безрод-чыл — ынылгаларын бирээш. Ол—1929 чылда төрүттүнгөн, 6 клас-сдооска, ийи урутулуг, мурнуна сүтүдүш турган. Безроднын 1962 чылдын апрельде 1963 чылдын февральга чедир доктаамал ажыл-да-рай, ийи-буру ажылдардан хала-жыл, уругчу арагалар, прогудан чораян. Алак сонда шунт ажылда-ваатаан. И. М. Башкин 1936 чыл-да төрүттүнгөн анык кижилер хире-динде Кызылга чурттал турган, ба-за-ла бир черге доктаамал ажыл-дайып, күш-ажыл сатылга-чуртуну үргүлүп үрөп турган. № 2 АТК-дан күш-ажыл сатылга-чуртуну үрөш, ажылдан ол удуруткөш, каала-да-ажылдаваан. Милиция органдарынын негелдеи-биле ажылга кирип алган, багай ажылдап, прогудан турган. Б. Ф. Галкин Тывакүрөт-виле черинге ажылдап турган, үр-гүчү прогудан, арагалар турган. Ажылдан удуруткөн сонда «Көдээ-тудугтун» тудуг-монтаж өргөлдө-шөс ажылдап кирген. Прөгүд болгаш арагалашкын кылган, оон база үч-

кижизин аар кемдөөн болгаш удат-паанда өлгөн. Ынчанга Видуто шиптирлөө.

Оор болгаш хулдаган херектер дөш кам шиптирлөө чораян А. И. Зайцев болгаш И. Ч. Талай-нов мурнуна үлгүлөрдөрдөн кан-дыг-даа түңнели кылбай, аргал-лаар, чогуш-содаа кылдып, дуржот-канып тургаш, база катан шиптирлө-гөнөр. Ийи-чүш кижилер-биле бис чө-рөдө өткөжүп болур бис? Калчап-да өткөжүп болбас. Оларын шилер болгаш нийтиледен анылаар хе-рек.

Чижээ, хээли алыр, меге сан-ме-дэ чогадыр өөрүттарынын факты-лары чаңдык чөртөре база бар. Манаа кымыл чикетти көргүзүп-турар. М. И. Сурунов «Тына тудуг» трезиниң тудуг үчүстөгүнүн началь-нигинге, Э. Е. Иваныч анаа бри-гадирге ажылдап турганнар. «Олар боттары аразында харылажышпа-ган, күрүне хөргөнгө оорлап, ажылчынаардан хээли ап, меге на-рядтар кылып, оон-биле ашка ап турганнар. Олар боттарынын хүлээ-лгенин ак-сеткилдиг күтөткөргө, кү-рүнеге эвөөлүктүктү когаралды ке-диргенер. Ынчанга Кызыл хөй-чүлүн улусу суу Суруновти 8 чылда, Иванычти 2 чылда эргэ-эни казын шиптени чөртө чөптүт.

Өскөлөрүн күтөдү-биле чурттак-саар мангысталак кижилер респу-бликада база бар. Олар дээрге ко-дуунда-ла арагазын, ажыл кыл-ба-стар болуп турар. И. И. Безрод-чыл — ынылгаларын бирээш. Ол—1929 чылда төрүттүнгөн, 6 клас-сдооска, ийи урутулуг, мурнуна сүтүдүш турган. Безроднын 1962 чылдын апрельде 1963 чылдын февральга чедир доктаамал ажыл-да-рай, ийи-буру ажылдардан хала-жыл, уругчу арагалар, прогудан чораян. Алак сонда шунт ажылда-ваатаан. И. М. Башкин 1936 чыл-да төрүттүнгөн анык кижилер хире-динде Кызылга чурттал турган, ба-за-ла бир черге доктаамал ажыл-дайып, күш-ажыл сатылга-чуртуну үргүлүп үрөп турган. № 2 АТК-дан күш-ажыл сатылга-чуртуну үрөш, ажылдан ол удуруткөш, каала-да-ажылдаваан. Милиция органдарынын негелдеи-биле ажылга кирип алган, багай ажылдап, прогудан турган. Б. Ф. Галкин Тывакүрөт-виле черинге ажылдап турган, үр-гүчү прогудан, арагалар турган. Ажылдан удуруткөн сонда «Көдээ-тудугтун» тудуг-монтаж өргөлдө-шөс ажылдап кирген. Прөгүд болгаш арагалашкын кылган, оон база үч-

кижизин аар кемдөөн болгаш удат-паанда өлгөн. Ынчанга Видуто шиптирлөө.

Оор болгаш хулдаган херектер дөш кам шиптирлөө чораян А. И. Зайцев болгаш И. Ч. Талай-нов мурнуна үлгүлөрдөрдөн кан-дыг-даа түңнели кылбай, аргал-лаар, чогуш-содаа кылдып, дуржот-канып тургаш, база катан шиптирлө-гөнөр. Ийи-чүш кижилер-биле бис чө-рөдө өткөжүп болур бис? Калчап-да өткөжүп болбас. Оларын шилер болгаш нийтиледен анылаар хе-рек.

Чижээ, хээли алыр, меге сан-ме-дэ чогадыр өөрүттарынын факты-лары чаңдык чөртөре база бар. Манаа кымыл чикетти көргүзүп-турар. М. И. Сурунов «Тына тудуг» трезиниң тудуг үчүстөгүнүн началь-нигинге, Э. Е. Иваныч анаа бри-гадирге ажылдап турганнар. «Олар боттары аразында харылажышпа-ган, күрүне хөргөнгө оорлап, ажылчынаардан хээли ап, меге на-рядтар кылып, оон-биле ашка ап турганнар. Олар боттарынын хүлээ-лгенин ак-сеткилдиг күтөткөрг

Көскү агитациянын көрүлдөзү

РСФСР-нин Күлтура министрствосу РСФСР-нин чурукчулар Эмели-биле кады 1963 чылдын март айдын денөбөр айга чедир районнарнын бол-гаш кады култура башчыларына, кады клубтарга, кызыл булуңнарга, районун болгаш кады кезинчи библиотекаларына көскү агитация талазы-биле Бугу-россий көрүлдөзүн чорууду турар.

Бугу-российини ол көрүлдөзүнге үндөзүлүш республиканын Култура министрствосу Тыва АССР-нин чурукчулар Эмелинин салбыры-биле кады бо 1963 чылдын апрель айдын эгелээш, ноябрга чедир кады болгаш районнарнын култура башчыларына, клубтарга, кызыл булуңнарга, район болгаш кады суурларнын библиотекаларына көскү агитациянын республика көрүлдөзүн эрттирерин чарлаан.

Көскү агитациянын республика көрүлдөзүнүн кол сорулгазы болза; партиянын тагуулугу XXII съездинин болгаш СЭПП ТН-нын ноябрь Пленумунун шийтирерин пропагандалаар, бөзө кады ажил-агый бугу-российин мурнакчы методун, ажил-агый мурнакчыларнын эң эки көрү-гүлгөрүн, дуржулгаларын көскү агитациянын хевир-биле мептерди көрүзери болур. Планаттар, диаграммалар, транспарантылар, хана солун-нары дөзө көскү агитациянын өскө-дөз хевирлеринге тегуулүг съездинин болгаш ноябрь Пленумунун шийтирерин пропагандалаар, мурнакчы дуржулгаларын, коммунист күш-агый дөзө калбарган шимчээшкөөн-нүн, тараа, эът, аун, суг болгаш кады ажил-агыйнын өскө-дөз продукту-ларын бугу-россий талазы-биле колхозтарын, совхозтарнын социалистг чарынын көрүзери.

Көрүлдө профессионалдыг болгаш бот-тывынгыр чурукчуларнын чо-гадыкчы мергежилни беддер сорулгалыг. Ол ышкаш көскү агитациянын база бир хевир болур кино хевирлиг көрүзери, үнүг болгаш өңүг сол-лунарын бо көрүлдөге намбаа-биле кириштирер. Култура-чырыдыш-нын албан черлеринин иштин болгаш даштын көрүштүг ылдыр дерип каастанар.

Бо көрүлдөге бистиң республиканың районнар болгаш кады култура башчылары, клубтар, районнар болгаш суурларнын библиотекалары шуп-ту кирир.

Тываның профессионалдыг болгаш бот-тывынгыр чурукчулары, чурул-гага хандышылдыг кижилер көскү агитациянын республика көрүлдөзүн-ге кирир. Көскү агитациянын республика көрүлдөзүнүн тилекичлери болуп шылгарган, бо үстүндө мегелделер бугу-российин каастанаттынган районнарнын болгаш кады култура башчыларын кады клубтарын, районун, кады библиотекаларын тускай шаңнал-биле шаңнап, дипло-марнын тытсыр. Ол ышкаш көрүлдөге идепкейлиг киришкен кижилер-ге тускай шаңналды донтаатман.

Көрүлдөзүн сорулгаларына дүүштүр дериттинген, республика көрү-лдөзүн тилекич болган кады култура-чырыдышкын албан черле-рин көскү агитациянын Бугу-россий көрүлдөзүнге кириштирер.

Улусчу дружиначылар

Чөөн-Хемчик районун Чыраа-Бажы суурунда улусчу дружина ра-йонда дөзө ажалдыг дружиналар-нын бирөөн. Оң составында ажил-чыннар, албан-хаакчылар, пенси-онерлер, школзчылар болгаш өскө-лер-дөз хөй. Дружинанын кезигүне-ри эртен үенин иштинде ниитини көрүм-чүрүмү камгалаарын талазы-биле хөй ажалды чоруткан. Суурга арагалаар, хөй-ниитини че-рлеринге чүрүм үрээр, оррлар чорү-сөңгү үеде өзөзөжөн. Бичини чөй-чүрүм үрөөшкени болган черлерге идепкейлиг улусчу дружиначылар— пенсионер Дары-Седи, салгыж К. Экер-оол, ажалчын М. Чоскум-оол болгаш өскө-лер-дөз хөй ажалды кызыл пөс баглап алган бо-ла чедир келдер.

Дружиначылар чон ортузунга та-йлыр ажалын чорутушкан, мур-нунда кем-херек үгүгедип чоран чамдык кижилерин эл кижиздиш турган. Мана мундиг чижегин көрүтүп болур. «Чыраа-Бажы» совхозтун ажалчын А. Монтуш үр-үенин иштинде ниитие ажалдыг ажал кылбайн, суурлар кезин, ара-галап, кудукчуга таварышкан— кижини бөк өгдөн, шала удураа-лап кижилерин эттеп чоруп турган. Улусчу дружинанын бөзө кезигүне-ри бир кезде дежурныйлар үнөш, улус хөлдөн чеге чедир көзөгө, демги арагачы Монтуш бо дуржог-танган турган. Дружиначыларын көрүп нааш дөзөр деп бола-да, калыпай өрлөр ону чер алыспай туруп алган. Оң дружинанын шта-вынга келген, арагалаар болгаш ху-лиганнар чоруп чидерин Монтуш олар негесиван, ону булдур-лар арга-биле сургааннар. А Монтуш өртенде дружиначыларын мурнунга моон сонгар ниитини

чүрүмү үрөзүн болгаш совхоз бугу-российинге кызыл ажалдыларын ажаан. Шынап-ла ол эки ажал-дыларнын бирөөнине саматтыр турар болгаш бөдүн төлөтүп ап чо-рүр.

Улусчу дружинанын кезигүне-ри суурга хун бугу дежурныйлар, хөй-ниитини чүрүмү хайгаравы-шкан, хуу кижилерин болгаш сов-хозтун өңчүгүнө кадылаар өрлөргө удуз шыгыж демселди чорудуп турарлар. Эртен чылдыг чайынын да Чыраа-Бажы база Чыраа суу-рунда улусчун чурталга башчы-ларын сонгаларын үрөөш, оон ан-зы-бугу шактар, фотоаппараттар, чөргөннар, чада-тергелер болгаш бажын иштинде өскө-дөз херексе-лерин шупту ап турар оррлар тып-ты берген. Суурларнын чону ол өр-лөрдүн тулар дөзө ордалгаш-са, ка-дар оррлар алдыртпайн турган. Дружина штавынын даргам О. Ду-кун-оол ол өрлөрдүн туларын М. Чоскум-оол баштаан кезек эш-терге дааскан.

Каа-да ажалдавайн, мангыс ам-дырадыг чурттан турган кижилер дружиначылар хынап агелээш. Бир батп, карагы дүнерини бир-өөнине, олар кудукчуга дежурный-лап чоругура совхозтун ажалчын К. Фнер-оолдун ажалынын шооча-зы халыран. Дружиначылар кезек чедир көзөгө, анмаарга шыгал-каан чыгыш моторлуг чада-тергени тш өр алгаш бар чоран. Дружи-начылар демги өрлөрдүн чөрд-дөз алыспай холга кирип алган. Тут-турган оррлар болза каа-да ажалдавайн турган М. Камылда, М. Сендажы, К. Калдар-оол олар болган.

С. СЕРИН-ООЛ,
М. БОРА-КӨМЕ.

Парлаттынмаан чагааларнын изи-биле

АЛДЫНГАН ХЕМЧЕГЛЕР

Чаа-Хөл сууруда кижини эмнегезини салбырын чептеринин дугайында А. Нунгаанын бижэн чүүлүгү редакция алган турган. Ол чүүлүгү Улуг-Хем райунукумга шийтикен.

Чаа-Хөл алыттынган фатылар шымыг болганын хыналда илореткен. Элитраионгын ренгет набинединге чок болуп турганымдан аарыг кижилерин шимчирип үр үеде болунамни келген. Ренгет набинедин элек-тронмергия-биле доктаамал хандыр дугайыма хемчеглер алдынып турар. Чечир саныг херекселдер биле эмнеге хандыртыган, наандыг аарыглары мизээр, ким деп эмчилер найы өрзөлдөге иаш шапта ажал-дарын алыткан бижимелдер эмиттерде астынган дээрин Улуг-Хем рай-нукумунун даргазынын оралчыны эш Даршад редакцияга харылаан.

Кижилерге эптиг-зөлдөк өзө, нарылыны эмнеге ажалдычылар Кремлеаны, Ю. Намчалды чогуур хемчег алган, моон сонгар ылдыг чо-рунту болурубас дугайында эмнеге ажалдычыларын ниити хуралы оларын шымыгы сагындырган.

Бойдустуң ховар болушкуну

Май 28-те Бий-Хем районун хо-ву-шөдөрлөрин кыры-биле эртен шуургагың долу-чөзө шыкш бол-дустун болушкунун туз черини хөчтүн чурттакчылар безин тоокуз чылдарын дуртууда көрбөн. Эр-ден 9 шак 30 минута турда, сонгу-чөй улагу, күштүг шуурган хадаш, хөрунүң кырында кургаг довура-корууну чини-биле дувүлдерин кө-дүрүп турган. Бөзөк кады долган-дыр турган чү-дөз чүе көстүр аажок дүбөй дүптеп алганнар. Ы-дыг байдал 12 минута хире-ле үр-гүчүлдөө, ол күштүг хатты солуу үдүгү долу дүжүп эгелээш. Демги до-лу чүгө 2—3-ле минута хире-ле чөрин кырың ак хар кылдыр дү-жүпкөн, долулуг чаашкын база 14 минута хире урдулдулуп келген, анза суук чаашкыны шилчөөш.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

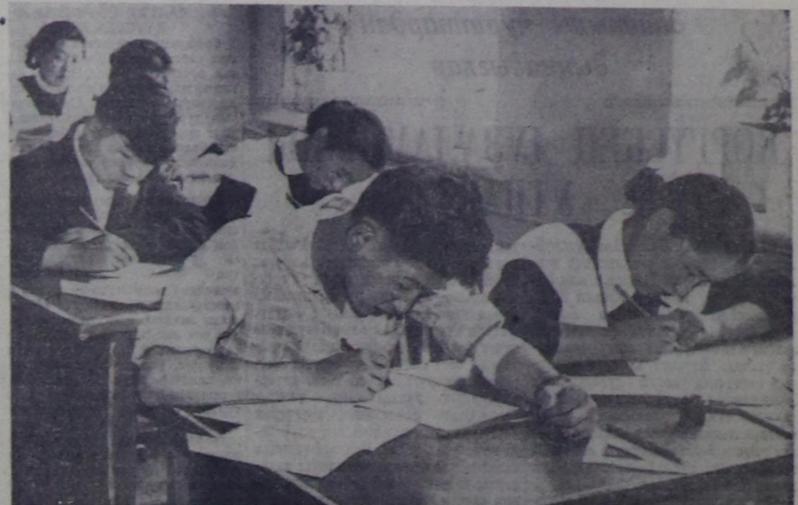

— Бистиң артыл эки кижилер, кайгамчы ажал-ишчилери-биле улам-на байлак апар чыдары ме-ни өртүп турар — деп, Фекла Матвеевна чүгүлдөөш.

— Мен ан-дөз ажалдан алдыр-дөз хөңүм чок. Назы харым дө-дүр берсе-дөз ан-дөз кылдыр ажалым хөй — деп, С. Т. Коро-вин эрес шимчиг чүгүлдөөш: — кымык үеде мал чезин сизге— сараат кадарып, колхозунун байлаан кагагалаар, а чайын— суг дажыр, механикаторларга кыпар-чар материал сөөртүп бөзр-дир мен, амгы үеде сизге ке-зер черлер сугарып тур мен.

«Кызыл тараачын» колхозтун хоочун кижилеринин намдары кончуг соаун. Семен Тимофеевич иш катан ол артылдай да-раган, хову бригаданын база удурут турган. Ам бо хүнерде аалтыг ажалдап турар, бодунун

ШКОЛА АМЫДЫРАЛЫ

Бистиң республиканың школарында экзаменер кийин-не түдүктөөшкөндө чоруп турар. Ылангыт сески класстың өөреникчилери алгебрага бижимел ажал үе-тинде.

Чурукта: Ызылдың № 2 школазынын сески класстын өөреникчилери алгебрага бижимел ажал үе-тинде.

Фото В. Лутковтуну.

Республиканың школарынга өөредилге чылын доозарынга холбаштыр

10 чыл өөредилгелиг ортумак школарын 9-ну класкчылары хун-ле 4 шак иштинде ажалдап турар, июнь 24-не чедир бугу-российин практиказын эр-тирерлер. Ындыг школарга Бай-Хаан, Чаа-Хөл, Барыын-Хемчик районда Бай-Тал, Аксы-Барлык, Шуй школары хамаарын. Бугу-российин өөредилгелиг 11 чыл школарынын 9—10 класстары база ол-ла үеде бугу-российин практиказын эртирер.

Ынчангаш республиканын 190 хире школарында (мезээни школар-биле кады) өөредилге чылы организаыг дооступ турар. Бо өөредилге чылында 5600 аныг бирги класкчылар даразынын класкчы шил-чазнер, 11 класстарга 4000 аныг өөреникчилер эки-

замен дужаар. Оң иштинде мезээни школаның 8, 10-гу класстарында 400 аныг, бугу-российин өөредилгелиг 11 чыл школарынын 11-ги класкында 320 өөреник-чи, ортумак школарында 80 кижини доозуп үнер.

8 чыл школарында 2980 аныг кижини экзаменер дужаап турарлар. Олар экзаменни дужааган, өөредил-генин уламчылаар, а чамдыктары бугу-российинге ажал-дар болгаш ортумак өөредилге черлеринге өөренир, 11-ги классты доосканнар чедип алган мергежилде-рини аайы-биле колхоз, совхозтарга болгаш бугу-российинге ажалдаар ийикпе, кызы-бугу дөзө өөредилге черлеринге өөредилгенин уламчылаар.

Экзаменер чоруп тур

Улуг-Хем районун школарында 342 сески класкчылар июнь 1-де бирги экзаменни дужааган. Шагаи-Артык № 1, № 2 школарынга болган экзаменер эки түнүндө көр-гүскөн. Ол школарынын сески класкчылары алгебра хыналда ажал-ды чаныс-дөз багай демдек чөк бо-даштар.

Шагаи-Артык № 2 школазы-нын 11-ги класкчылары 11 кижини өзөк литературга сочинение бижөөш. Өөреникчилерин хөй кезин «В. И. Ленин—В. И. Маяковскийни чога-дылгашында баштык болгаш кижини» деп темаг шийлп алганнар.

Ол ышкаш «Бир өзөк сөз алып комсомолчу болза, адынын ажал-хери-бол-биле бижиле» деп темаг 2 өөреникчи бижөөш. Тоня Тогол-оол, Тамара Маргын, Пармына Тадар, Лина Дамба олар сочинение эки түнүндө көрүскөн. Ылангыт Тоня

Тогол-оолдун бирги темаг бижөөш сочинение эки экзаменин бижөөш бөдө үнөшкан алган. Улуг баштык-чынын өвүр-хевирин тодаргай бижилп, коммунизм тургузукчу — сөз-өтү уластун ажал-ишин, тайбын дөзө демселди база колониализмге удуз демселди ол бодунун сочине-ниеинге тодаргай болгаш бийлигир бижөөш.

Орус литература башкы В. П. Попова өөреникчилерге бижилгени бичигин бергени болган экзаменерге белеткелдер эки чоруттуганга тү-нөлдөр көрүтүп турар.

Чааты, Чаа-Хөл 8 чыл школа-ры экзаменерге кошкаш белеткелге-нин баштайгы түнөлдөр көрүскөн. Ынчангаш бо школар даразында экзаменерни организаыг эртир-ип, түнөлдүг школарда үеде алза чогуур.

8 «а» класкы—Ызылдың ажал-чын ажалтар школазынын эки өөредилгелиг класкы. Бо класк өө-редилге чылын чүс хуу өөредилгелиг дооскан. Удузукчу башкы Ли-дия Кирилловна Боржикын бол-гаш тус-түс эртеринин башкыла-рынын чүтүлдүп ажалдаанын класктын эки өөредилгени херекчип турар.

Бирги экзамен—математиканын бижимел ажалды 8 «а» класкчы-лар, өскө дөрт сески класкчыларга болдарга, эки дужааганнар. «5» болган «4» демдектер хөй кезин бол-ган.

Математиканын бижимел ажалын өшөр Тимофеев, Папков, Ошнина, Скобыдина, Шелепов олар кончуг эки болаштар.

Школачыларнын колхозка дузазы

Улуг-Хем районда Баян-Бол сес-чил школарыны 5—7 класкчы-лары өөреникчилери база башкы-лары бирги хову, өгөрд бригадалар-нын часык ажалдылары идепкейлиг дузалашкан.

Олар 3 километр буга ууну аш-таан, 10 гектар картофельди, 6 гек-тар арбузду тарып ордуркан. Бо ажалды школа директору Т. Шагдыр организаыг башкарып келген.

Часык ажалга школачылар Б. Хуна, З. С. Пурбат, С. Шагдыр, башкылар Алошката, Абрамова болгаш өскө-дөз өскөкө идепкейлиг киришкен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Элээди уругларны нижизидеринин онзагай байдалдары

12—16 хар аразында уругларны кижилерге берге дөзүн ала-нелер-де бо-ла дымал болур. Коля Коко-ринини нези чөөк чаа мөзө мын-ча дей-дүр: «Мөң өгүм сөзүгү үеде хөчкөч-дөз өскерилген. Калган ол эге класстарга силерге өөренип тура-оожум, томаннын кижини. Ам мөң сөзүм дымнастан болгаш бажында ала-орубас-тыр».

Калы бичини чөраан чылдарында элээди бооп өзе берген. Ынчангаш оон ажалы-чанында онзагай байдал-дар тыптып келген. а болду нези ону билбес болган. Элээди уруглар-нын организаыг дүрөң сайырап, дүрт-сымы, шынганын өзө болган нерви алекталары сайыраар. Ол улуг өскерилгелерин уруглар медепер бил-ип, боттарынын өргөзүмүн спортка, куш-ажыла болгаш өскө-дөз ялы-зы-бугу чүдүдөргө чарыдаштар.

Школа болгаш бажыныга уруг-ларнын байдалы база өскерилер. Элээди оолдар ала-ненин харагалык кызыл херекке албастан, боттары өш-терилг болулар. Кисе уруглар база чөөк өштерилг апаар.

Мичан уруглар бажын ажалында өлөөн аар ажалдарын кылып шы-даштар. Уругуна азы өгүлүг кады-лыг-бир ажалды дагыш тура, олар-нын налы харын барымдаларын ала-не буртуз ултас ужурут. Бо бугу-чүвү сагыр болза, хайныгы турар энергия чогуумалыг чарыдагыткан-ны ол болур.

5-ки класстан өгелен уруглар хөй чаа өртемдер өөренип, алгы-ангы байдалга багылашкан. Оларнын негеддези база алгы-ангы болулар. Мичан өөреникчилерини билинин тем-дөзө калбарар. Уруглар ажалдыг ажалдарын кымыклар апаар. Пионер организаыг оларга даалдарын бөри чүтүлө. Бистиң школаның 5-ки класкчылары мөн бирги класкыны чылдык-на шефе ап келгенер. Олар

бичилерге солун номнар помчугулап, өюнгарга өөртөшкан, ном карттар, үжүктөр кезериге өөредип турарлар.

Элээди бооп өзү келген уруглар-нын сонуургалы улуг. Олар калды-гыр чүвени хажымыннан ала-ла көрүскөсө, боттары ала-нени киририни күзөөрлөр. Чамдык ала-нелер, харын-дөз башкылар уругларнын ол энер-гияны чогуур угуланышкынын бербей тура, уруглар чүрүм үрөн джирши шын өзөс.

Шимчигир болган күштүг, мөге шырак кижилерини элээди намызгы уруглар өттүкүсөөр. Олар аймыл-дан-дөз көртөштар. Колдуунда-ла аян-чорукчулар дугайын номчуп, анык маадырын ажалы-чанын өттү-неринге ынак.

Кызылдың № 9 школазынын өөреникчи Тамара географияга багай демдек алган, башкынын каржи сөс-тер-биле өгдөш. Өөрү пионерлер оң каржи болганын айтыраар: «силер көртүктүр-дүр силер, мен дидим мен» — деп мактанган. Тамаранын мындыг чорук калдык-дөз өрес-дини чорук өзөс, чүрүм чок, каржи чорук-тур. Мындыг таварында уругларын иш шын өзөс үгүлдөш кангалар ала-нелер улуг чамдын кылып тур-арлар. Оларнын уруглары шын кылган-дыр мен деп бугу-российин артып каар.

Элээди намызгы уруглар тускай-дан болурунга чүтүлдөтүр. Ону шын өзөс билер таварылаар бар. Бир өзөс онаалгы ажалдарын сагындап чокка-ла күсүдип турар болза, ол харын эки чорук-тур. Улуг кижилерин өттүпүт таакып дүрүшп, азы арага иштин чөрае тараык чок. Мын-дөзө тускайлан чоруктар-биле ала-нелер база школа, хөй-ниити ший-тирлиг демсезир херек.

Уругларга солун ажалы-херектерини школарнын пионер, комсомол организаылары чорурлар ужурут. Ы-

амдын № 1 школазын элээди уруг-ларын калды-бир солун херектер-биле сонуургалып турар. Оң түнө-линде чүтө чүрүм үрөөшкенин ала-нени школга уруглун келдеринге өлбөжин, а уругларын ажалдыг ажалы-херектерге хаара тутпайн тур-ар.

Чамдык уруглар хөй иш чүдү-дери сонуургалы-дөз, оларнын ажал-гымын-дөз төнчүгүнө чедирбес. Азы калды-бир чүгөге хөдүп эртер хан-дыкшан, өөредилгенин-дөз ара багы-лаар болгай. Ынчангаш уругларнын сонуургалын, хандыкшынын шын өөрүкчө угулар — школанын, ала-нелерин хулаалөөш.

Ала-ненин хууда үегери кижиле-дилеге улуг ужур-дузалыг. Ажалы-нын, алазынын аразыга калдыг бир өң чок болган чорукка уруглар ханы сагыш аарылар. Ала-ненин кайы хамаан чок чоруп чамдык уруглар өттүрер, а өскөлери ала-ненин бугу-де тала-биле удуз апаар-лар. Ол ада бөдү арагалап турар болза, өгүлүг эки салдар чедирип, өш чүрүм негээр берге. Чүгө дөз-гө оон өгү мында чөк: «Бистиң аламы өртүгү-дө эврик чорубу, ынча-дөз ову хемчег албайн турар. А бистен чүрүмүгү болурун чү-гө мегел турармы?»

Элээди уругларны тура-соруугу болурунга кижилерини чүтүлө. Ынчангаш уругта шыгыж негелделерин салышкан, анза илеген, бугу-российин чүтүлө. Улуг кижилерини чогулду болгаш уругларнын сонуургалын кы-жырып чоруктар чөрае таарышпайт. Уругларнын күзөөдери кичөөгөйлиг дымал, сонуургал болза ала-не-биле оларнын аразыга бот-боттары бичилер чорук доктаамал турар.

В. ПУГОВКИНА,
Кызылдың № 5 школазынын башкысы.

ХООЧУН КОЛХОЗЧУЛАР

Залда адим часкаашкын димчигит. Президумдан назм харм улгады берген херэжени кижини туруп келген, шала далаш ажалы-биле индөрге бажыкан. Адим часкаашкыны улам-на димчип келген...

— Мында чүр болуп турар чөөр? Кошерт бе! — деп, чаа-ла кирип келген эр кижини чогууда турганардан айтырган.

— Чок! — дөзөш, оларнын би-разын таймырларан: — Колхоз-тун хоочундарыга турсааткан баймарыг кезжө-дир ийин.

— Ындык бе, ой! — Фекла Матвеевнаның шала сү-рөздөп турары иден. Ол чугаа-лап турда-ла оң дымшактар-лы харин таварты карак чашта-ры хөдөкөйенин бачып турган.

— Эрзямисер, силер бугу-дөз чөттүрдүм! Бугу-ле чүдүдөр дөзөш, ажалы-ишч чедиршилеринер дөзөш өөрүч чөттүрүн тур мен! — Фекла Матвеевна Кошкарова-нын өөрүшкүлүг боабас аргам чок. «Кызыл тараачын» колхоз-тун хоочун кижилеринге турса-аткан, районун Култура бажы-нында болган кезжөге чүгө ол артылдай тараачылары өзөс, а харын-дөз Турга ховарынын дика хөй чурттакчылары база келген. Ол магадыг кезжө шуут-ла куш-ажычы байырдал шим-чигил өрткөн.

Кезжөге чүгө Фекла Матвеев-на Кошкарораның дугайында өзөс, аңза кээп олурушкан кол-хоз бугу-российиниң дика хөй хоочун кижилериниң дугайында чугаа чоруп турган. Ужен үш чыл бурунгаар, кулактарын хө-дөлдүп турган үезинде ук колхоз-ту олар организаыга, тургу-зушкан болгаш мичарада Тывага үнүп турган солунуң ады-биле колхозун «Кызыл тараачын» деп алап алганнар.

«Кызыл тараачын» кады ажалы-агый артының эң-не баш-тайгы даргазы Афанасий Матвеевич Корюкин турган. Чаа-ла организаыга тургусту ула-ган ажалы-агый ол үр уштан-баштап четкилээш, — ону кулактар өлүрүп каан. 1931 чылдан эгел-де ол ажалы-агый оң төрөлү Семен Тимофеевич Корюкин удурутп эгелээш.

Георгий Романович Кадин, Фекла Матвеевна Кошкарора, Кирилл Афанасевич Кунев олар болгаш өскө-дөз ол чер чуртулгалар «Кызыл тараачын» колхозту организаыга арга идепкейлиг киришкенер.

Ынчан чаа организаыга ажалы-агыйн өскө кижилеринге чүгө төс хөдөкч болгаш аян ортумак ажалы-агыйг та-

ТАЛАНТЫЛАР ӨЗҮП ТУРАР

Тус-түс черлерин бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринин төдө-дөкчилерин сөөрткөн, кызыл туктар-дыг, лөвүннар, палаттар-биле шим-меттинген машиналар районун Култура бажынын чанынга чыгы-лы келгенер. Оларын аразында: кадарчылар, саанчылар, тваторис-тер, комбайнерлер, чолачылар, ту-дугчулар дөзө кымырын чок дөзө! Шунту-ла боттарынын колхозуун азы совхозуун адыр камгалаар дөзө келгенер.

Култура бажынын улуг залын чөң долдуур олурушкан. Коллективтер улаа-ларчаа-биле сенага бот-бот-тарын солуп турлар. Язы-бугу мр-лар сенедан залче куттулуп, көрүк-чүдөрүн сагыш-бөдөлийн хайныкты-рып турган.

Вандыг мрлар чок дөзө! Ала-чурт, партия, Ленин дугайында мрларын соонда, бугу-российин мурнакчыла-рынын болгаш чуртун эгөөртимес бойуус байлактарын дугайында мрлар чашыланы — бөз. Оларын аразында баштак мрлар, шоолулар база бар. Тандылар, шүдүктөр, сена-нажык көрүгүдөр база-ла өскө номердерге алыспайн турар.

Оларын тус-түс уран-мергежилни

